

Llibres i música en temps de desassossec

G. Moreau, *Èdip i l'Esfinx* (detall). Metropolitan Museum of Art (New York). © Domini Públic

Tebes 3.0 o la pesta infinita

1. LA PESTA.

Ciutat de Tebes, període mític, en un plec de l'espai-temps que connecta amb qualsevol altre en virtut de la seva relativitat. Una terrible pesta es desferma sobre la 'polis'. Els hospitals es col·lapsen i les residències d'ancians s'omplen de cadàvers: «La ciutat està terriblement trasbalsada i ja no és capaç d'aixecar el cap per sobre l'onada de mort. Una divinitat portadora de foc, l'odiosa pesta, s'estén amb violència per tota la ciutat, mentre el negre Hades es va enriquint amb els nostres planys i plors». (Sòfocles, *Èdip rei*, trad. de J. Castellanos. Barcelona, 1993).

2. ELS AVISOS PREVIS.

Aquesta plaga no és la primera que assola la ciutat. Anys abans, la ira de l'Esfinx també va sembrar el pànic entre els tebens. Incapaços de resoldre l'enigma terrible que els plantejava, els ciutadans queien víctimes de les seves urpes. Aclaparats per la urgència de desempallegar-se'n, els tebens van optar per una estratègia de curt termini, tot oblidant la recerca de les causes profundes de la seva presència. Sentim Èdip: «l'Esfinx de cants enigmàtics ens obligava a ocupar-nos del perill que teníem davant i a deixar de banda el que era obscur». Alliberada Tebes del monstre, ningú no tornà a recordar-se de les faltes comeses: la 'polis' va creure's immune, immortal, i oblidà de seguida. Al capdavant, el monstre era mort; a qui li importava ja per què havia vingut? Tant més que s'havia acarnissat sobretot en certes comunitats menystingudes: els arribats del país de la seda, o els de la terra dels rostres cremats: qui en feia cabal? En les seves llengües, ells l'havien batejat amb noms estranys: Sars, Ebola.

3. MIASMA I CULPA.

Però la reincidència de la plaga desperta algunes consciències i els porta a sospitar la seva responsabilitat: cal mirar els problemes a la cara i posar-hi remei. Han de canviar les coses, o serà massa tard. La 'polis' està pol·luïda, i els culpables són els seus habitants, per les seves accions o omissions. «CREONT: Febos Apol·lo ens mana alliberar-nos de la taca produïda en aquest país i no alimentar-la fins a fer-la irremeiable. ÈDIP: On trobarem el rastre incert d'una falta antiga? CREONT: El déu va dir que en el mateix país. Allò que es busca, s'aconsegueix; es perd, en canvi, allò que s'oblida». Els culpables s'han de buscar entre els habitants de Tebes.

4. LA POR.

Però ara els tebens tenen por. Vet aquí el que se sent a l'interior de les cases, on es confinen en espera que passi el pitjor de la crisi: «Tinc l'ànima encongida pel temor i tremolosa per la por. Tota la meva gent està malalta. Com ocells de bones ales, pots veure els meus fills que es precipiten de cap a la platja del déu del capvespre. La ciutat es consumeix amb morts sense nombre i els seus fills jeuen desconsolats per terra, portadors de mort, sense que ningú no els plori».

5. ELS TÈCNICS.

Tan confús i impotent com el seu poble, el poder es posa en mans dels que en saben. L'endeví de la 'polis', el cec i vell Tirèsias s'erigeix en guia de la comunitat. Vet aquí les paraules que li adreça Èdip: «Tirèsias, tu que tot ho observes, tant allò que pot ensenyar-se com allò que és prohibit, tant els fenòmens celestials com allò que passa sobre la terra, encara que no hi vegis, coneixes la terrible epidèmia que assola la ciutat. Oh senyor! Només en tu confiem com a protector i salvador!» Cada vespre, a l'àgora, Tirèsias informa la ciutadania de les fluctuacions de la corba de contagi, de les xifres de caiguts, dels que sembla que se'n surten.

6. L'ÚNICA ESPERANÇA.

Un dia rere l'altre, els aplaudiments trenquen el silenci angoixat del capvespre tebà, i els carrers s'omplen de súpliques adreçades a les divinitats guaridores: «Apol·lo, voldria veure distribuïdes, com a defenses davant nostre, les fletxes indomables sortides del teu arc corbat, i les torxes enceses d'Àrtemis que il·luminen els seus salts pels boscos de Lícia». Ara el més urgent és salvar-se, i l'única ajuda són els déus de la curació. Cal sotmetre-s'hi, doncs, com aconsellen els tècnics.

7. LES VEUS DISCREPANTS.

Però no tots estan d'acord amb la línia d'actuació. Exhausts per la potència de la crisi, alguns qüestionen l'eficàcia de les mesures aplicades. L'endeví és qüestionat. La desraó vol imposar el seu imperi. N'hi ha que diuen, arrogants, «entre els homes, però, no es pot assegurar que un endeví sigui millor que jo: un coneixement humà pot sempre ésser superior a un altre». Per què, doncs, n'haurien de fer cas? La mateixa consort reial, locasta, s'afegeix al cor dels escèptics: «escolta'm —li diu a Èdip— i veuràs que no hi ha ningú, d'entre els mortals, que en sàpiga res, de l'art d'endevinar. Que no et torbin, doncs, <les paraules dels endevins>, perquè allò que un déu considera necessari, ell mateix ho revela amb mitjans senzills». Mitjans senzills, com si n'hi hagués: l'estúpid tirà d'una potència estrangera aconsella els ciutadans injectar-se desinfectant, i n'hi ha molts que comencen a acusar les noves formes de comunicació de contribuir a la difusió de la pesta.

8. LA POLITITZACIÓ DE LA CRISI.

Els demagogs intenten treure'n rèdit i, davant la virulència dels atacs, el rei esdevé paranoic, llisca cap a la tirania: sap que els rivals són com llops a l'aguait, delerosos d'aconseguir la presa: el poder. Una tarda, els ciutadans presencien incrèduls una agra disputa entre el monarca i el seu rival: «ÈDIP: Vols dir que no acataràs la meva voluntat? CREONT: És que no veig que raonis amb seny. ÈDIP: Sí que ho faig, almenys amb els meus afers. CREONT: També ho hauries de fer amb els meus. ÈDIP: Però tu ets un traïdor. CREONT: I si estiguessis equivocat? ÈDIP: S'ha d'obeir el rei. CREONT: Tret de si governa injustament. ÈDIP: Assassí assedegat de la meva vida, lladre cobejós del meu poder! M'has vist covard o beneit, quan has ordit aquesta conspiració? Potser et pensaves que no arribaria a conèixer els plans que tramaves?»

9. L'ESTUPOR DEL POBLE.

Però la gent no entén de picabaralles quan el més calent és a l'aigüera, i reclama dels seus governants altura de mires i responsabilitat davant la crisi: «Calmeu-vos, prínceps. Cal que concilieu el vostre litigi actual. Quan la nostra terra sofreix tant, crec que la discussió hauria de quedar on havia acabat».

10. CANVIS A L'HORIZÓ.

L'estructura política de la 'polis' se'n ressent. La brutalitat de la crisi acaba arrossegant el rei, que marxa a l'exili i és substituït provisòriament pel seu rival. I això no és més que el principi. Les rivalitats per l'herència legítima del tron sumiran la ciutat en una lluita fratricida, només resolta després de la mort recíproca dels dos pretendents al tron. Ni la política de Tebes, ni la de cap 'polis', és immune al trasbals que desencadena una crisi com la viscuda. Que ningú s'ho pensi.

11. IRONIA TRÀGICA.

I com anomenar, sinó, el destí d'una societat rica i florent, ufanosa del seu poder i dels seus governants, orgullosa dels seus temples i del seu progrés, que tanmateix s'ha vist colpida i esclafada per forces alienes al seu control? Ningú, doncs, no hauria de sentir-se segur, ni considerar la seva bona fortuna cap port de salvació, atès que l'exemple de Tebes ens ensenya que el nostre destí és inestable i incert: res és constant en les societats humanes, sotmeses a potències que ens superen. «Ai generacions de mortals —es plany la ciutat—, com penso que la vostra vida és igual a no-res!».

Francisco Carbajo (Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana)
Les Franqueses del Vallès, 5 de juny de 2020